

Jiří Kmet

Pastva dobytka na severozápadním úpatí Děvína v druhé polovině 20. století

Děvín patří mezi nejceněnější chráněná území České republiky a druhové bohatství, které se tu dochovalo, je do značné míry závislé na předchozí i současné lidské péči. Společenstva organismů se zde po staletí formovala jako reakce na hospodaření člověka, především těžbu dřeva a pastvu hospodářských zvířat. V dnešní době se státní ochrana přírody snaží navázat na hospodářské činnosti, které byly v důsledku společenských či ekonomických změn ve 20. století utlumeny nebo zcela zanikly. Tento příspěvek si klade za cíl alespoň částečně popsat způsob a rozsah pastvy hospodářských zvířat na severozápadním úpatí Děvína na základě autentického popisu místního obyvatele pana Miroslava Veselého. O této činnosti, kterou ve své době považovali obyvatelé regionu za zcela přirozenou a nehodnou zvláštního záznamu, totiž máme k dispozici pouze velmi kusé údaje.

V kontextu níže uvedeného je nutné připomenout, že v roce 1945 došlo k odsunu naprosté většiny německého obyvatelstva z obcí v Podpálaví. Například v Horních Věstonicích žilo v roce 1930 celkem 738 obyvatel, z čehož bylo 717 Němců (FRODL – BLASCHKA 2006). Do vesnic pod Pálavou se tedy po druhé světové válce hromadně nastěhovali noví osídlenci, kteří někdy více, někdy méně navazovali na hospodaření původního obyvatelstva – jejich způsob hospodaření se tak mohl často od předválečné éry lišit. Vše pak výrazně akcelerovala kolektivizace v padesátých letech 20. století, v jejímž rámci se například intenzifikoval chov dobytka. Že se v obcích pod Pálavou tradičně choval skot, však není pochyb, jak o tom svědčí i dobové fotografie.

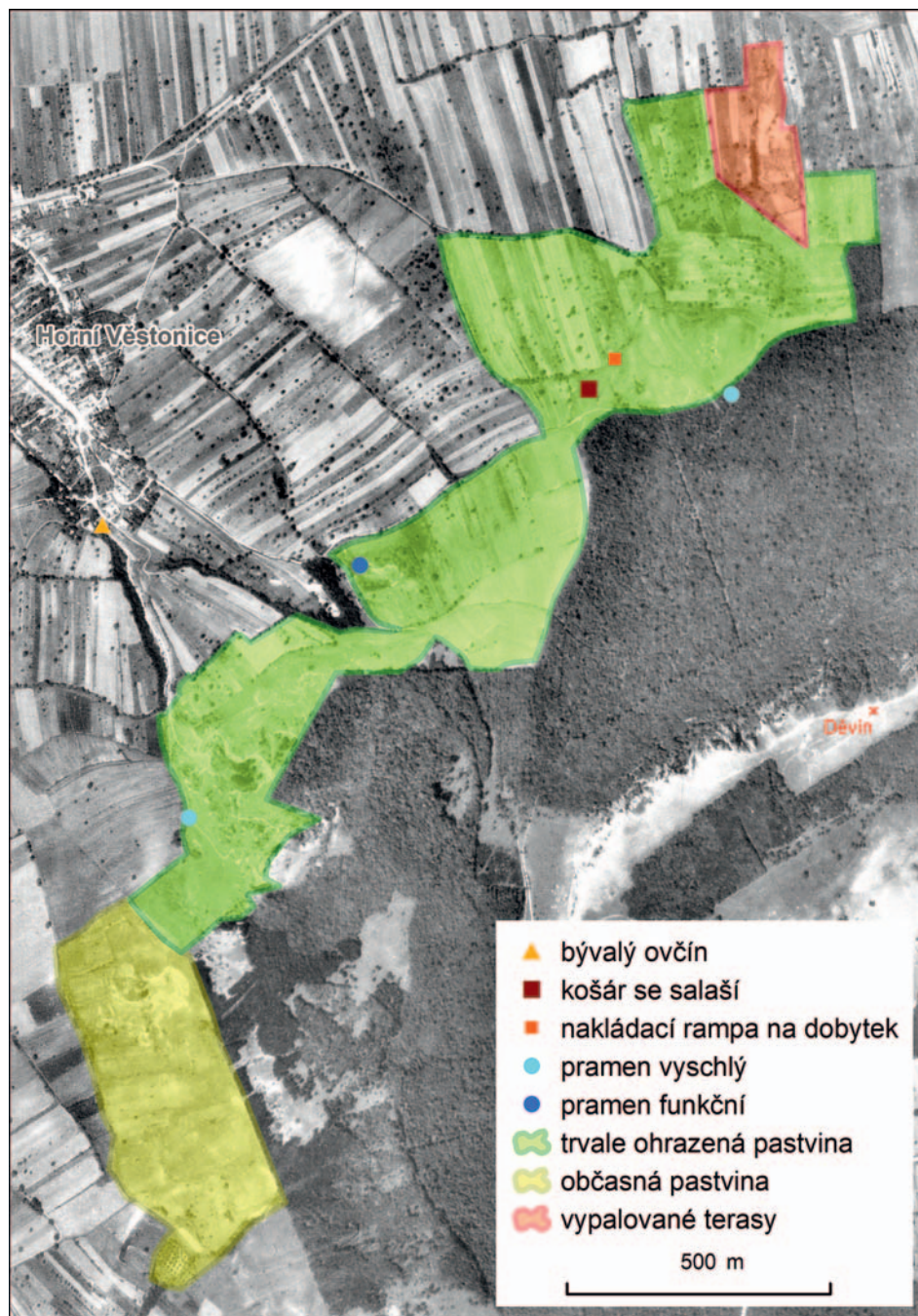
Dne 6. září 2018 se uskutečnila terénní pochůzka, při které pan Miroslav Veselý z Horních Věstonic (narozen 29. března 1954) za přítomnosti autora článku a etnografa Regionálního muzea v Mikulově Mgr. Josefa Šuby trpělivě vysvětloval, jak tu kdysi pastva probíhala; při svém líčení si vzpomněl na řadu zajímavých detailů. Z jeho vyprávění je pořízen audiozáznam – nyní deponovaný v muzeu, z něhož byl sestaven následující obraz průběhu pastvy.

Chov skotu byl před druhou světovou válkou běžnou hospodářskou činností, jak dokládá snímek z okrajové části obce Klentnice (foto archiv SCHKO Pálava)

Bývalý pastevec pan Miroslav Veselý z Horních Věstonic (vlevo) vysvětluje etnografovi Josefu Šubovi, jak probíhala pastva (foto Jiří Kmet)

Mapa zachycující rozsah pastevního areálu na úpatí Děvína v období let 1980–1990; podkladem je letecký snímek z roku 1953, © VGMÚř Dobruška a CENIA

V padesátých a šedesátých letech 20. století se na úpatí Děvína pásly ovce (foto archiv SCHKO Pálava)

Na bezlesých svazích Děvína nad Horními Věstonicemi se do šedesátých let 20. století pásly ovce, které pastevec na noc zaháněl do ovčína. Ovčín postavený z červených pálených cihel stál na horním konci obce. V období, na které si pan Miroslav Veselý pamatuje, mělo stádo cca 40 ks a ovce se nedojily, byly zřejmě chovány jen na maso a vlnu. V průběhu sedmdesátých let se přešlo na pastvu skotu. Pan Veselý – sám, příležitostně s pomocníkem – zajišťoval pastvu v rozmezí let 1980–1990. Poslední rok pastvy na svazích Děvína probíhal ještě v roce 1991, tu však zajišťovali již jiní dva pastevci. Pastva byla organizována pro JZD Pavlov, ve kterém se sdružovaly také obce Milovice a Horní Věstonice. Tato tři družstva každoročně ze svých kmenových stád vyčleňovala jalovice ve věku šesti a více měsíců o hmotnosti větší než 350 kg. Zvířata byla přehánána či převezena na pastviny na začátku května (většinou kolem 5. května) a do stájí se vracela až koncem října. Předčasné se z pastvin odvážely pouze jalovice před otelením.

Pastva probíhala na úpatí Děvína a Kotle, a to převážně na katastru obce Horní Věstonice, částečně však zasahovala také na katastry obcí Dolní Věstonice, Klentnice a Perná (viz mapa). Na takzvané Perensko (v k. ú. Perná) se krávy přeháněly pouze v době, kdy nebyl dostatek pastvy na ostatních pastvinách, převážně tedy v srpnu a září. Vždy šlo o nouzové řešení, o kterém nebyl majitel (správce pozemku) informován, ale vedení JZD tento postup zároveň tolerovalo.

V době, kdy pastvu zajišťoval pan Veselý, čítalo stádo od 75 až do 105 kusů dobytka. Jalovice se na noc zaháněly do košáru (stabilní ohrady), také v něm odpočívaly v čase před polednem a po něm. Zvířata se pravidelně pásla přibližně od 6:00 do 10:00 hodin, po přestávce v košáru pak odpolední pastva probíhala zhruba od 15:00 do 18:00 hodin, a to denně včetně víkendů. Pastevec nebýval v této době nikým střídán a pouze výjimečně za sebe měl k dispozici náhradu. Při pastvě se využíval také pastevecký pes, který se s pastevcem vracel na noc domů do Horních Věstonic.

Pastviny byly vymezeny ohradami, které neměly jednotnou konstrukci, převážně však šlo o vyřazené betonové sloupky z vinic o váze cca 90 kg, na které byly přípevněny dvě

Pan Veselý se svým pasteveckým psem v Horních Věstonicích (foto rodinný archiv M. Veselého)

řady ráhen ze smrkové půlkulatiny. Zbytky těchto ohrad jsou stále v terénu patrné. V prostoru, kde pastviny přiléhaly k bývalé oboře Pálava (zrušena v roce 1996) se plně využíval oborní plot (ANONYMOUS 2015). Celý pastevní areál byl tedy pevně ohraničen, oplocení zvířata většinou respektovala, jen občas některá z jalovic utekla na okolní zemědělské pozemky, a to zejména v době nedostatku pastvy. Ohraničený pastevní areál měl rozlohu cca 57 ha a uvnitř se dělil na dílčí části, které umožňovaly postupné vypásání. Systém zaví-

Děti z rodiny pana Veselého, v pozadí pasoucí se stádo jalovic (foto rodinný archiv M. Veselého)

racích bran zabezpečoval průchod i pěším turistům po značené turistické stezce, která vedla pastvinami. Podle informací pana Veselého procházející turisté za sebou brány disciplinovaně zavírali. Pastviny o rozloze cca 16 ha na úpatí Kotle v k. ú. Perná byly využívány pouze příležitostně, nebyly obehnány ohradou a páslo se zde na volno pouze s využitím pasteveckého psa; zvířatům bránil v proniknutí do lesa oborní plot, v dolních partiích však byl nutný aktivní dohled nad stádem. Jalovice nosily zvonce, aby měl pastevec lepší přehled o jejich pohybu po pastvinách. Tyto zvonce se vyráběly v JZD svépomocí a upevňovaly se na popruhy z vyřazených požárních hadic.

Zvířata, která byla převážena v květnu na pastviny přímo ze stájí, často v důsledku výrazné změny potravy trpěla zažívacími problémy, a proto jim bývalo podáváno léčivo. S delším časovým odstupem od přechodu na přirozenou pastvu se však již u dobytka žádné problémy neobjevovaly. Po celou

dobu, kdy pan Veselý na úpatí Děvína pásal, neuhynulo žádné zvíře v důsledku nemoci. Pouze v jednom případě došlo k pádu jalovice do vytěženého hliníku ležícího severně od Martinky; jalovice ho nepřežila.

Pan Veselý byl trvalým zaměstnancem JZD a v době mimo pastevní sezonu se věnoval údržbě pastevního areálu. Šlo většinou o klučení dřevin na pastvinách, opravy ohrad či dalších zařízení pro pastvu. Kromě mechanického klučení dřevin se praktikovalo také vypalování, a to především na terasách v k. ú. Dolní Věstonice (viz mapa).

V rámci celého pastevního areálu se ještě v osmdesátých letech nacházelo několik pramenů, které se využívaly k napájení dobytka. V prostoru trvalého košáru však nebyl zdroj vody k dispozici a voda sem musela být dovážena. Později se voda do košáru čerpala pomocí polyetylenového potrubí zakopaného do země. Tato voda byla akumulována v zde trvale umístěné cisterně o objemu cca 10 m³, čerpání probíhalo jednou za dva dny. V košáru byla voda rozváděna do patnácti napáječek. Ostatní napájedla se využívala přímo v rámci pastvy. V době, kdy se uskutečnila naše terénní pochůzka, se voda nacházela pouze na jednom z dříve využívaných napájedel, a to v prameništi pod takzvaným Jurčíkovým lomem, odkud je voda historicky potrubím sváděna do obce, a jedná se tedy bezesporu o nejsilnější pramen na severním úpatí Děvína. Ostatní prameny byly zcela vyschlé.

Prameny a napájecí žlaby, které byly využívány pro napájení dobytka, jsou v současné době již nefunkční (foto Jiří Kmet)

Pohled na bývalé pastviny nad Dolními Věstonicemi. Nyní jsou zde travní porosty udržovány strojním sečením, což je z hlediska zachování druhové pestrosti méně účinný způsob, než byla pastva. (foto Jiří Kmet)

Poblíž košáru byla vybudována nakládací rampa sloužící pro nahánění jalovic do přepravních prostředků při jejich přesunu zpět do trvalého ustájení v jednotlivých JZD. Z prostoru košáru se chlévská mrva pravidelně odvážela jednou za dva až čtyři týdny. Košár byl vybaven jeslemi – zařízením na přikrmování zvířat. Také zde byl přístřešek pro uskladnění materiálu a krmení; původně dřevěná salaš, kterou později vystřídala stará plechová garáž. Na části prostoru košáru byly vyskládány betonové panely, aby se zvířata ve vlhčím období nebořila do měkké půdy.

V době pochůzky v září 2018 bylo stále možné v terénu dohledat řadu dokladů o provozování pastvin, například zbytky ohrad, napajedel nebo zarostlou nakládací rampu.

Závěr

Z pohledu dnešních trendů v ochraně přírody se zdá až neuvěřitelné, že ještě před necelými třiceti lety probíhala v jednom z nejceněnějších chráněných území v České republice pravidelná pastva početného stáda hovězího dobytka, a to bez nároku na finanční příspěvky ze státního rozpočtu. Naopak šlo zřejmě o činnost ekonomicky rentabilní. V dnešní době je na Děvině téměř veškerá péče, na které jsou předměty ochrany této rezervace přímo závislé, hrazena z dotačních prostředků. Pastva zvířat je na suchých stepních trávnících optimálním způsobem péče, avšak v důsledku nedostatku dodavatelů a omezeného množství finančních prostředků ji nelze aplikovat všude, kde by to bylo žádoucí. Svého času se jednalo o činnost tak běžnou, že jí nikdo nevěnoval zvláštní pozornost a nepovažoval za vhodné ji zaznamenat například na fotografiích či popsat její detaily. Poděkování proto tedy patří především panu Miroslavu Veselému za poskytnutí cenných informací a podkladů.

Literatura

- FRODL, G. – BLASCHKA, W. 2006: Der Kreis Nikolsburg von A bis Z, Geislingen an der Steige.
- ANONYMOUS 2015: Plán péče o chráněnou krajinnou oblast Pálava na období 2016–2025, Mikulov.

Jiří Kmet

Grazing on the northwest foot of Děvín in the second half of the 20th century

Děvín is one of the most valuable nature reserves in the Czech Republic and its biodiversity is dependent on human care. Local biocenoses have been formed during centuries as a response to human landuse, especially timber harvesting and farm animal grazing. Today, almost all grassland care at Děvín is covered by subsidies. Animal grazing is the optimal way of care for the steppes, but due to the lack of shepherds and the limited amount of money it cannot be applied everywhere it would be desirable. From the point of view of today's trends in nature protection, it seems unbelievable that even less than thirty years ago, a large herd of cattle was regularly grazed at Děvín, without any financial contributions from the state budget.

The author of the article attempted to describe the style and extent of livestock grazing in the northwestern foothills of Děvín in the second half of the 20th century, based on the authentic description of the local inhabitants.